

MILLA RANTALA

Poliittisia tunteita häpeästä inhoon ja vihaan

Monitieteinen konferenssi poliittisista emootioista iski suoraan ajan hermoon. Kansainvälinen joukko huippututkijoita nosti esiin päivänpolttavat kysymykset äärioikeiston, populismin ja misogynian uudesta noususta länsimaisessa politiikassa ja analysoi näiden ilmiöiden taustalla vaikuttavia tunteita. Samalla otettiin askeleita filosofisen ja empiirisen tutkimuksen vuoropuhelun edistämiseksi.

Tieteiden talolla Helsingissä järjestettiin lokakuussa kansainvälinen tutkijakokous ”From Shame to Disgust and Hatred – Philosophical and Empirical Perspectives on Political Emotions”¹. Monitieteisessä tapahtumassa kuultiin puhujia niin filosofian kuin politiikantutkimuksen, neurotieteiden, psykologian, sosiologian ja sukupuolentutkimuksen aloilta. Fokuksessa olivat poliittisen toiminnan taustalla vaikuttavat emootiot kuten häpeä, pelko, inho, suvaitsevaisuus, toivo, solidaarisuus sekä vihan ja kaunan eri muodot.

Thomas Szanto Kööpenhaminan ja Jyväskylän yliopistoista avasi tilaisuuden poliittisten emootioiden määrittelyllä. Szanto esitti jaon affektien ja emootioiden tutkimuksen viitekehyksiin sekä fenomenologisen argumentin poliittisten emootioiden rakentumisesta kollektiivisen ruumiillisen intentionaalisuuden varaan. Szanton mukaan poliittiset emootiot eivät ole rakenteeltaan yksilön kognitiivisia arvostelmia vaan yhteisöllisesti jaettuja ja ruumiillisesti tunnettuja orientaatioita. Poliittisia emootioita määrittävä jaettuus tekee niistä julkisesti tunnistettavia ja aiheuttaa myös niitä säätelevän normatiivisuuden eli sen, miten, missä, milloin ja kenen kanssa niitä ilmaistaan.

Inho ja häpeä

Seuraavaksi Suomen Akatemian akatemiaprofessori ja Jyväskylän yliopiston filosofian professori Sara Heinämäa esitti fenomenologisen analyysin inhon kokemuksellisista ja moraalisisista ulottuvuuksista. Heinämaan mukaan inhon tunteen epäinhimillistävä vaikutusta voidaan käyttää poliittisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi venepakolaiset esitetään toistuvasti tuholaisparveen vertautuvana uhmaavana massana. Heinämaan analyysi ammensi muun muassa Aurel Kolnain fenomenologiasta, Julia Kristevan abjektiteoriasta, Sartren eksistentialismista ja surrealistisen taiteen kuvastoista ja paljasti, että inhon intentionaaliseen rakenteeseen kuuluu aina tietty kaksijakoisuus: inhon kohde ilmentää elämän ja kuoleman

ristikkäisyyttä ja siksi se sekä karkottaa meidät että vetää meitä puoleensa.

Häpeää tutkittiin useassa puheenvuorossa. Fenomenologisen näkökulman aiheeseen tarjosivat Joonas Taipale ja Fredrik Westerlund Jyväskylän yliopistosta. James Jardine niin ikään Jyväskylän yliopistosta käsitteli muun muassa rasismiin ja syrjintään liittyvien sosiaalisen näkömättömyyden ja tunnustamisen puutteen emotionaalisia vaikutuksia.

Politiikantutkimuksen professori Jill Locke Gustavus Collegesta Yhdysvalloista tarttui esitelmässään julkisen häpeän tuottamiseen (*shaming*) politiikan välineenä. Locken argumenttia soveltaen näyttäisi siltä, että esimerkiksi #Metoo-liikkeeseen liittyvä väärin toimineiden yksilöiden esiin nostaminen voi olla strategian vaikuttavuuden kannalta problemaattista, mikäli se johtaa eri ryhmien väliseen arvokonfliktiin ja edelleen vastaiskuun. Jos taas yksilöt ja yhteisöt jakavat samat arvot ja taustaoletukset, näyttäytyy julkisen häpeän tuottaminen poliittisesti vaikuttavana. Locken mukaan häpeä tuskin kuitenkaan muokkaa asenteita ja arvoja. Lisää tutkimusta tarvitaankin siitä, voimmeko edistää tasa-arvoa ja yhteiskunnallista muutosta myös positiivisten tunteiden kuten rakkauden ja toivon avulla.

Viha, kauna ja suvaitsevaisuus

Mikko Salmela Helsingin yliopistosta ja Tereza Capelos Birminghamin yliopistosta tarjosivat analyysin kaunasta (*ressentiment*) mekanismina, jossa kateuden ja häpeän tunteiden tukahduttamisen seurauksena syntyy pitkäkestoinen, yksilöä moraalisesti ja emotionaalisesti lamauttava tila. Kattavassa analyysissä hyödynnettiin muun muassa Nietzschen, Schelerin, Thomas Scheffin, Jonathan Turnerin ja Sebastian Aeschbachin ajattelua. Esitelmän perusteella tämä kaunan muoto voi yhdistyä sellaisiin ideologisiin maailmankuviin, joille on tyypillistä koston hautominen niitä ihmisryhmiä kohtaan, joita pidetään syyllisenä omaan kärsimykseen. Tällöin enemmän tai vähemmän tukahdutetut vihan tunteet voidaan poliittisen toiminnan kautta suunnata syntipukkina pidettyyn kohteeseen.

”Perusteettomalla toivolla voi olla myös toimintaa lamauttava vaikutus.”

Suvaitsevaisuuden ja kaunan dynamiikkaa tutkivassa esitelmässä Grazin yliopiston filosofian professori Sonja Rinofner-Kreidlin johtopäätös oli, että suvaitsevainen asenne on usein täynnä kaunaa, mikäli sen taustalla ovat pelkästään konventionaaliset tai itsekkäät motiivit. Rinofner-Kreidlin mukaan suvaitsevaiseen asenteeseen tulisi kuulua erimielisyyksien puolueeton tarkastelu ja pyrkimys ymmärtää omia ja toisten arvoja mahdollisimman ennakkoluulottomasti. Kateuden ja häpeän tunteille perustuvat kaunat toimivat suvaitsevaisuuden esteenä lisäämällä ennakkoluuloja toisten uskomuksia ja arvositoumuksia kohtaan.

Thomas Brudholmin esitelmään kuulunut video viharikoksesta Tukholman metroasemalla oli konferenssin kylmävimpä käänteitä. Vihan käsitettä ja viharikoksia Kööpenhaminan yliopistossa tutkivan Brudholmin mukaan vihaa poliittisena emootiona motivoi halu tuhota, ja viha vaikuttaakin esimerkiksi kansanmurhien taustalla. Brudholm kuitenkin muistutti vihan käsitteen monitahoisuudesta ja siitä, ettei kaikkia viharikoksia motivoi viha.

Empiiristä poliittisten emootioiden tutkimusta

Israelin Herzliyasta Helsinkiin matkustaneen sosiaalipsykologian professori Eran Halperinin johtama Emotion in Conflict Lab tutkii kollektiivisia emootioita (*intergroup emotions*) ja niiden säätelyä väkivaltaisten poliittisten konfliktien yhteydessä eri puolilla maailmaa. Halperinin mukaan olosuhteet määrittävät, vaikuttavatko ryhmän emootiot myönteisesti vai kielteisesti poliittisen ratkaisun saavuttamiseen. Esimerkiksi vihaisuus (*anger*) voi Halperinin mukaan kontekstista riippuen johtaa rakentavaan toimintaan ja sitä kautta kompromissiin.

Kiinnostavana tutkimustuloksena Halperin esitti, että poliittisissa konflikteissa toivo voi joskus estää varsinkin alistettua ryhmää toimimasta ratkaisun puolesta. Siis toisin kuin intuitiivisesti tulee ajatelleeksi, voi perusteettomalla toivolla olla myös toimintaa lamauttava ja paremman tulevaisuuden mahdollisuuksia kapeuttava

vaikutus. Esitelmänsä lopuksi Halperin otti vahvasti kantaa sen puolesta, että konfliktialueella toimivan tutkijan eettiseen vastuuseen kuuluu pyrkiä aktiivisesti ja avoimesti edistämään väkivaltaisten konfliktien ratkaisua.

Empiiristä otetta poliittisten emootioiden tutkimukseen edusti konferenssissa myös sosiologian professori Christian von Scheve Berliinistä. Hän esitti diskurssianalyysin avulla, miten saksalaiset äärioikeistoaktiivit puhuvat maahanmuuttajista. Hänen tutkimuksensa vahvisti muissa puheenvuoroissa kuultuja analyyseja kateuden, häpeän, suvaitsevaisuuden ja kaunan vuorovai- kutuksesta poliittisissa emootioissa.

Neurotieteiden viimeisimpiä saavutuksia tunteiden paikantamisessa ja luokittelussa esitteli professori Mikko Sams Aalto-yliopistosta otsikolla ”Decoding Emotions from Brain Activity”. Konferenssin monitieteiseen henkeen sopivasti Sams totesi, etteivät fenomenologinen tunne ja aivotoiminta ole sama asia, eikä niitä voida tutkia samoin menetelmin. Emootioiden empiirinen ja filosofinen tutkimus kuitenkin käsittelevät samoja kokemuksellisia kysymyksiä, ja aivojen ymmärtäminen voi hänen mukaansa tukea filosofista ja yhteiskunnallista tutkimusta.

Poliittisten emootioiden tarkan ja tarpeellisen analyysin ohella konferenssissa otettiin tärkeitä askeleita filosofisen ja empiirisen tutkimuksen vuoropuhelun edistämiseksi. Edelleen polttava kysymys kuitenkin on, miten erilaiset tieteelliset lähestymistavat samoihin ilmiöihin voivat hedelmällisesti kohdata toisensa ja etenkin, miten filosofit voisivat saada viestinsä läpi vaikuttaakseen empiirisen tutkimuksen puolella. Vai onko monialainen ajattelu edes tarpeen ja eteneekö kunkin alan tutkimus tehokkaimmin omassa lokerossaan – näitä kysymyksiä konferenssiin osallistuneet kenties jäivät pohtimaan.

Viite

- 1 Järjestäjinä toimivat filosofit Sara Heinämaa, Mikko Salmela ja Thomas Szanto assistentteinaan Milla Rantala ja Joni Puranen.